

SUMMARY

New Permanent Display of the Arts and Crafts Museum

by Vladimir Maleković

The author reports on the two large projects which were recently carried out by the Museum of Arts and Crafts: the project of the restoration of its building and the project of the new permanent display. Both projects were conceived in 1985, when the consequences of many years of neglect gravely threatened the Museum's building, one of the first in the world to be conceived to house the activities of a museum alongside the activities of an arts and crafts school.

Both the project of restoration and the project of the future museum respected the original features of the building, which was designed in the North Neo-Renaissance style by the eminent architect Herman Bollé, as well as the original concept of the founders of the museum, who intended the Museum to be "a place of agitation".

The architects engaged in the restoration were Radovan Tajder, Branko Siladin and Ivan Prtenjak. They were intent upon uncovering the authentic elements which had been destroyed by the earlier reconstructions, thus revitalizing the original values of this monumental construction. This approach proved to be correct not only in the light of the "historicistic functionality" of the Bollé's building, but also in the light of the program of the revitalization of the Museum.

The project of the future Museum abandoned the traditional concept of "shutting the museum within itself" and embraced the concept of opening the Museum to the community, making it a generator of many layers of cultural activities, a cultural center of sorts with the Museum's holdings at its core. This option called for a careful adaptation of the building to the purposes of an open contemporary museum, and the choice of activities had the impact on the new spatial organization.

The concept underlying the new permanent display under the new museological program took into consideration the historic genesis of the institution, its socio-cultural role the Croatian, as well as in the European context, the strategy of the future acquisitions, and the contemporary interpretation and presentation of its collections. The restoration of the galleries was executed by Ivan Prtenjak, an architect already experienced in conservation, who very successfully combined the principles of protection with the reorganization of space to suit the principles of contemporary presentation. Architect Marijan Hrčić, who designed permanent display, created the space with the unique character, achieving an excellent harmony between the artifacts and the galleries.

OD IDEJE DO PROJEKTA NOVOG STALNOG POSTAVA MUZEJA GRADA ZAGREBA

Nada Premrl
Muzej grada Zagreba
Zagreb

M

uzej grada Zagreba trebao bi biti svojim značajem, povijesnim identitetom i statusom odraz prilika i brige grada Zagreba. On je institucija koja sabire, proučava, čuva i prezentira sve aspekte prošlosti i sadašnjosti Zagreba, od političkih preko urbano-komunalnih do umjetničkih, gospodarstvenih, znanstvenih, društvenih i drugih. On je, dakle, u pravom smislu riječi muzej koji se identificira sa Zagrebom. Moram konstatirati da je uza sva svoja nastojanja uvaženi ravnatelj ove institucije u svojim gotovo 90 godina postojanja nailazio na malo razumijevanja gradskih vlasti, te su to i razlozi nedovoljne prisutnosti ove značajne ustanove u kulturnoj ponudi Zagreba.

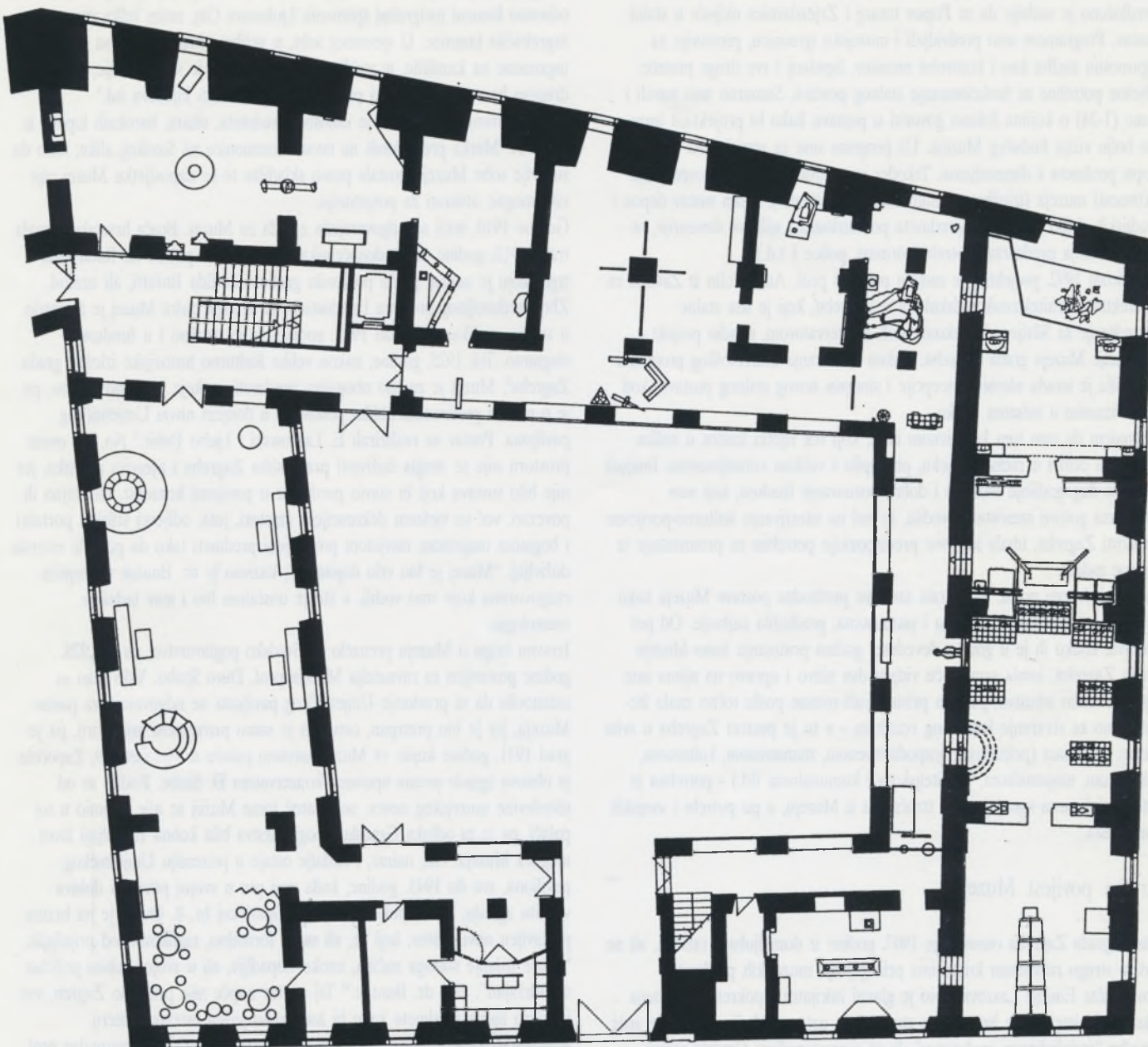
Ponajprije se Muzej desetljećima borio za prostor, pa se zbog toga prvi ozbiljniji postav mogao realizirati tek 1948. godine, nakon što je dobio prikladnu zgradu. Zapuštenu i oštećenu zgradu trebalo je temeljito obnoviti, a sredstva za to nikad nije bilo, što je bila karakteristika realsocijalističkoga gospodarenja.

Početak osamdesetih godina otpočela je generalna obnova objekta, no zbog nedovoljnog pritjecanja sredstava gradnja je sporo napredovala.¹

Tek je novo Gradsko poglavarstvo u demokratskoj i samostalnoj Republici Hrvatskoj shvatilo značenje i potrebu gradskoga muzeja te se svesrdno pobrinulo da zajedno s Muzejom stvori uvjete za obnovu zgrade - jednog od najvrjednijih spomenika kulture u Hrvatskoj - u kojoj će se moći dostojno prezentirati kulturno-povijesna prošlost i sadašnjost hrvatske metropole. Ozbiljnije o novom postavu otpočeli smo razmišljati početkom 1991. godine skinuvši stalni postav Muzeja zbog velike izložbe "O starim zagrebačkim obrtima". Malo zatim, posredstvom Gradskog poglavarstva, iseljeni su Arhiv geodetske uprave i Hrvatski državni arhiv (koji su zauzimali velik dio objekta), te su stvoreni uvjeti za novi projekt generalne obnove čitavog urbanističko-arhitektonskog sklopa na sjeveroistočnom vrhu zagrebačkoga Gornjega grada.

Potaknuta tom sretnom okolnošću izradila sam novi muzeološki i projektni program² po kojemu su nastavljena prije otpočeta arheološka i konzervatorska istraživanja.³

Polazište naših razmišljanja u stvaranju muzeološkog programa za novi Muzej bila je spomenička vrijednost arhitektonskoga kompleksa koji baštinimo, a to je: bivši samostan klarisa iz pol. 17. st., srednjovjekovna obrambena utvrda (Popov toranj) sa Zvezdarnicom (13.-19. st.), "žitnica" iz 17. st. i Felbingerova osnovna škola iz prve pol. 19. st. Tako smo od prvih trenutaka našega razmišljanja o projektu obnove Muzeja grada Zagreba znali da je kompleks zgrada u kojem se nalazi Muzej naš najvrjedniji eksponat te da ćemo ga maksimalno vrednovati i u najvećoj mjeri iskoristiti arhitekturu kao autentičan izložak, te arhitektonsku slojevitost uključiti u stalni postav. Programom smo predložili neke lokacije za određene tematske cjeline, no velik dio ostavili smo projektantu da, nakon izvršenih konzervatorskih i arheoloških istraživanja predloži projektno rješenje. Najbitnije što je programom predloženo je da se za stalni postav iskoristi prostor bivšeg samostana, da se uključe najvrjedniji prostori u prizemlju, a koji su prema

Tlocrt prizemlja, detalj unutar klaustra, prema projektu arhitekta Željka Kovačića
Dokumentacija: Muzej grada Zagreba

prijašnjem projektu služili za depoe, te da se stari samostanski refektorij u sjevernom krilu iskoristi za uvodni i prijamni prostor kako bi se ta dvorana mogla doživjeti u svojoj autentičnoj ljepoti.

Predloženo je nadalje da se Popov toranj i Zvezdarnica uključe u stalni postav. Programom smo predvidjeli i muzejsku igraonicu, prostoriju za sigurnosnu službu kao i kontrolni monitor, lapidarij i sve druge prateće objekte potrebne za funkcioniranje stalnog postava. Sumarno smo naveli o teme (1-24) o kojima želimo govoriti u postavu kako bi projektant imao što bolju viziju budućeg Muzeja. Uz program smo za projektanta izradili i popis predmeta s dimenzijama. Također je predviđen i sustav povremenih aktivnosti muzeja (izložbena i multimedijska dvorana), zatim sustav depoa i studijskih zbirki s popisom predmeta po zbirkama i njihove dimenzije, te način čuvanja predmeta (potrebni ormari, police i t.d.).⁴

Polovicom 1992. projektnu je zadaću preuzeo prof. Ante Vulin iz Zavoda za arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, koji je uza stalne konzultacije sa Silvijem Novakom, prof. konzervatorom, izradio projekt adaptacije Muzeja grada Zagreba. Nakon definiranja muzeološkog programa uslijedila je izrada idejne koncepcije i sinopsis novog stalnog postava, koji ovdje iznosim u sažetom obliku.

Priznajem da sam tom kreativnom činu, koji tek rijetki kustos u našim prilikama doživi u radnom vijeku, pristupila s velikim entuzijazmom. Imajući iza sebe dugogodišnje iskustvo i dobro poznavanje fundusa, koji sam godinama gotovo samostalno vodila, te rad na istraživanju kulturno-povijesne prošlosti Zagreba, imala sam sve predispozicije potrebne za preuzimanje te složene zadaće.

Pristupajući tom poslu, analizirala sam sve prethodne postave Muzeja kako bi učeći na njihovim iskustvima i propustima, predložila najbolje. Od pet postava, koliko ih je u gotovo devedeset godina postojanja imao Muzej grada Zagreba, imala sam sreću vidjeti dva uživo i upravo na njima sam stjecala veliko iskustvo, pa sam pristupajući ovome poslu točno znala što želim, no za stvaranje konačnog rezultata - a to je portret Zagreba u svim svojim aspektima (političkom, gospodarstvenom, znanstvenom, kulturnom, religijskom, umjetničkom, graditeljskom i komunalnom itd.) - potrebna je interdisciplinarna suradnja svih stručnjaka u Muzeju, a po potrebi i vanjskih specijalista.⁵

Kratka povijest Muzeja

Muzej grada Zagreba osnovan je 1907. godine iz domoljubnih razloga, ali ne baš sa strogo razvijenim kriterijima prikupljanja muzejskih predmeta.

Povjesničar Emilije Laszowski bio je glavni inicijator i pokretač osnivanja Muzeja. U ime Braće hrvatskoga zmaja, kao patrona akcije, uputio je apel i molbu "rodoljubivom građanstvu" da za novoutemeljeni Gradski muzej daruju "svekolike predmete važne za kulturu i historiju grada Zagreba i neposredne okoline. Zbirke muzeja spremite će iskopine nađene na teritoriju grada Zagreba, stare predmete izradene u gradu Zagrebu (bravarske, kovačke, stolarske i druge umjetnine), uspomene na zaslužne Zagrepčane i ostale slavne ljude... starinsko oružje zagrebačke provenijencije i spomen kolajne, slike... bili to krajobrzi ili portreti slavnih Zagrepčana, predmete zagrebačkih cehova,... znakove zagrebačkih društava, uspomene na kulturne svečanosti (plesni redovi, rasporedi zabava itd.) razglednice grada Zagreba, zatim razne umjetnine i sve ine predmete, koji zasjecaju u prošlost naše prijestolnice."⁶

Predmeti su polagano pristizali, no glavni skupljač bio je u početku E. Laszowski. Ponajprije je sustavno pregledao i pretražio Gradsku vijećnicu i Gradsko poglavarstvo od podruma do tavana te pokupio sve što je smatrao zanimljivim za Muzej. Malo zatim otvoren je prvi postav u Kamenitim vratima, u dvije sobe naslagani su predmeti kako su u Muzej pristizali, a

hodnik je služio kao studijski depo. Po opisima i usmenom kazivanju (jer fotografija postava nema) saznajemo da je bilo izloženo najviše starih fotografija i planova. Međutim, u jednom kutu stajala je primjerice, i urna, odnosno kameni nadgrobni spomenik Ljubosave Gaj, zatim teška vrata zagrebačke tamnice. U sjevernoj sobi, u velikoj vitrini čuvala su se uspomene na kazalište, u zasebnom ormaru bilo je staro oružje, a u drugom bravarski i kovački predmeti, zbirka starih ključeva itd.⁷

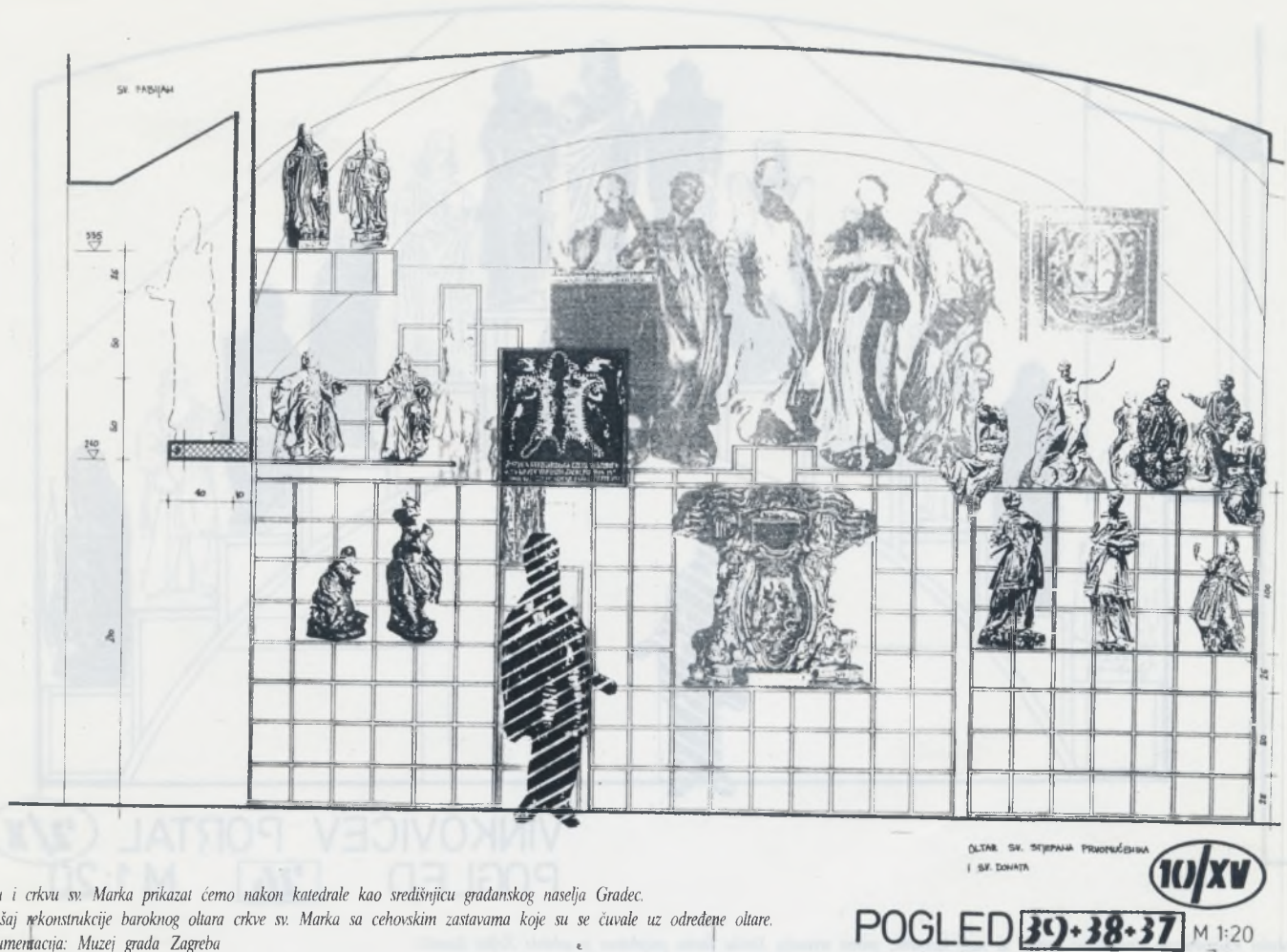
Tijekom vremena prispjelo je mnoštvo predmeta, oltara, baroknih kipova iz crkve sv. Marka pronađenih na tavanu kaznonice na Savskoj, slike, tako da su dvije sobe Muzeja postale pravo skladište te se naposljetku Muzej nije više mogao otvarati za posjetitelje.

Godine 1910. traži se odgovarajuća zgrada za Muzej. Braća hrvatskog zmaja traže 1912. godine od gradonačelnika Janka Holjca palaču na Katarininu trgu, koju je netom gradu poklonila grofica Klotilda Buratti, ali uzalud. Zbog nedovoljnog prostora i nedostatka stručnoga kadra Muzej je životario u takvim prilikama sve do 1925. godine, te je stručno i u fundusu stagnirao. Tek 1925. godine, nakon velike Kulturno historijske izložbe grada Zagreba⁸, Muzej je znatno obogaćen predmetima, koje je dobio na dar, pa je u novom proširenom obliku postavljen u donjem nivou Umjetničkog paviljona. Postav su realizirali E. Laszowski i Ljubo Babić.⁹ No, i u ovom prostoru nije se mogla doživjeti prava slika Zagreba i njegova razvitka, jer nije bilo sustava koji bi stavio predmete u povijesni kontekst, sadržajno ih povezao, već su vještom dekoracijom (zastori, juta, odjelci stilskih portala) i bogatom umjetnom rasvjetom postavljeni predmeti tako da pobude estetski doživljaj. "Muzej je bio vrlo dopadljiv", kazivao je dr. Buntak u brojnim razgovorima koje smo vodili, a što je uostalom bio i stav tadašnje muzeologije.

Izravnu brigu o Muzeju preuzelo je Gradsko poglavarstvo, pa je 1928. godine postavljen za ravnatelja Muzeja prof. Đuro Szabo. Vrlo brzo se ustanovilo da ni prostorije Umjetničkog paviljona ne odgovaraju za postav Muzeja, jer je bio pretrpan, ostvaren je samo privremeni provizorij, pa je grad 1931. godine kupio za Muzej baroknu palaču u Matoševoj 9. Započela je obnova zgrade prema uputama konzervatora Đ. Szabe. Radilo se od uštedevine muzejskog novca, no unatoč tome Muzej se nije udomio u toj palači, pa je ta odluka Gradskog poglavarstva bila kobna za daljnji život njegova Muzeja. On, naime, i nadalje ostaje u prizemlju Umjetničkog paviljona, sve do 1945. godine, kada prvi put u svojoj povijesti dobiva vlastitu zgradu, i to baroknu palaču u Opatičkoj br. 8. Ovdje je na brzinu postavljen novi postav, koji se, ali samo formalno, razlikovao od prijašnjih, "ljepše izdanje staroga načina, naoko dopadljiv, ali u svojoj suštini prilično nesadržajan", piše dr. Buntak.¹⁰ Taj postav uopće nije prikazao Zagreb, već je nizao lijepe predmete kako bi zadovoljio jedini estetski kriterij. Koncipirao ga je tadašnji novi ravnatelj Muzeja, varaždinski muzealac prof. Krešimir Filić, koji nije dovoljno poznao Zagreb, a ni Zagrepčane, a što saznajemo iz zabilješke prof. Tihomila Stahuljaka nakon razgovora sa Filićem prigodom otvorenja Muzeja grada Zagreba.¹¹

"Muzej grada Zagreba nije još nikakav muzej. U njemu nema dovoljno građe. Da umirim one koji pod svaku cijenu žele njegovo otvorenje, otvorit ću ga. No iza toga trebat ću najmanje deset godina da ga izgradim. A to neće biti lako. Iz dana u dan morat ću južinati kod neke druge obitelji. Ponajprije gostovat ću dakako kod najotmjerenijih porodica Gornjeg grada. A kad tako jednom upoznam sve bolje kuće Zagreba i prevrnem Zagrebu sve vrednije stanove, znat ću i kupovati prave stvari za muzej. Do toga vremena izgled Muzeja grada Zagreba moći će biti samo improvizacija." Nakon ove Filićeve konstatacije, čini mi se da je njegova namjera bila da u Zagrebu ponovi svoj postav iz Varaždina, što bi za Zagreb bila kobna pogreška s obzirom na fundus koji Muzej grada Zagreba skuplja, kao i na činjenicu o postojanju Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, od kojeg

Župu i crkvu sv. Marka prikazat ćemo nakon katedrale kao središnjicu građanskog naselja Gradec.

Pokušaj rekonstrukcije baroknog oltara crkve sv. Marka sa cehovskim zastavama koje su se čuvale uz određene oltare.

Dokumentacija: Muzej grada Zagreba

POGLED 39+38+37 M 1:20

Zagrepcani, uz ostalo, očekuju i kulturološku šetnju kroz povijest interijera; nizanjem salona i blagovaonica. Filićev postav Muzeja grada Zagreba, s kojim Zagrepčani nisu bili zadovoljni, bio je kratka vijeka, jer ni gospodin Filić nije u Zagrebu dugo izdržao, naime, nakon manje od godinu dana vratio se u svoj muzej u Varaždinu.

Godine 1947. Muzej je preseljen u susjednu zgradu, bivši Samostan klarisa u Opatičkoj 20, koja je, po mišljenju dr. Buntaka, novog direktora Muzeja grada Zagreba, bolje odgovarala veličinom i prostornom dispozicijom. Već 1949. godine otvara se u njoj novi stalni postav u kojem je prvi put sustavno i kronološkim slijedom u jedanaest dvorana prikazan svestrani razvoj Zagreba do početka 19. st.¹² U ovom su postavu uz predmete prvi put bili izloženi i povijesni dokumenti, od Felicijanove isprave o osnutku biskupije do cehovskih privilegija, ali, na žalost, u fotografijama, čime se izgubila vrijednost i draž autentičnog izložka. U tom postavu bilo je mnogo muzeografskih pomagala (karata, maketa, crteža, ilustracija pojedinih događaja; primjerice, Markov sajam i sajam pred katedralom), koja su upotrijebljena da bi se što jasnije prikazao povijesni razvoj Zagreba. U korištenju grafikona, spustio se koji put na razinu školskih zbirki (učila), što također nije bilo dobro.

Prema načelima tadašnje sorealističke historiografije i muzeološkog razmišljanja, bilo je važno ostvariti didaktički muzej u kojem bi sve bilo jasno za tadašnjega prosječnog posjetitelja. Bili su prisutni svi elementi tadašnjeg komunističkog povijesnog razmišljanja s naglašenom klasnom borbom između feudalaca i građana, odnosno seljaka, pazilo se da se

izbjegne svaki doprinos crkve i plemstva u ukupnom razvoju Zagreba, pa su stoga neki vrijedni i zanimljivi predmeti i činjenice prešućeni, a naglašeno je bilo prikazivanje potlačenih u sukobu s Crkvom i državom.

Odbacimo li ovaj, tada nužan politički aspekt, mogli bismo iz toga postava preuzeti neka dobra iskustva; predmeti su dovedeni u kontekst, objašnjeni su povijesnim dokumentima; sociološka struktura stanovništva objašnjena je grafikonima, govori se čak i o strancima u Zagrebu, prometnim vezama, trgovini itd.

Autor ovog postava, koji se tada smatrao jednim od najboljih u Hrvatskoj, bio je dugogodišnji direktor Muzeja dr. Franjo Buntak sa suradnikom, tada kustosicom Muzeja dr. Leljom Dobronić. Likovno je postav osmislio akademski slikar Mijo Biščan. Ovaj je postav izdržao čak dvadesetak godina, na žalost, bez kataloga. Bilo je sredstava samo za mali deplijan, doduše, na tri svjetska jezika, a koji je ujedno služio kao vodič.

Sedamdesetih godina, u razdoblju intenzivne "estetske purifikacije" i modernizma, taj sorealistički narativni postav nije se mogao više održati. Pristupilo se sukcesivno njegovoj obnovi. To su, osim toga, nalagala i neka novija historiografska načela, a naravno, trebalo je izmijeniti i muzeografsku koncepciju te osuvremeniti postav. Kako nije bilo sredstava, a ni brige gradskih vlasti za svoj muzej, postav je obnavljan s entuzijazmom i velikim osobnim zalaganjem postavljača, etapno, desetak godina. Taj postav su vrlo uspješno realizirali u skladu s tadašnjim estetskim i muzeološkim principima kustos Muzeja prof. Vanda Ladović i prof. Joža Ladović, autor likovnog postava. Zadržali su osnovnu Buntakovu koncepciju prikazivanja razvoja Zagreba kronološkim slijedom, ali su

Pokušaj rekonstrukcije Vinkovićeva portala sa stare katedrale, prema scenariju Slavka Šterka projektirao je arhitekt Željko Kovačić.
Dokumentacija: Muzej grada Zagreba

saželi neka razdoblja, tako da je u istih jedanaest dvorana prikazana prošlost Zagreba do kraja 19. stoljeća. Upravo zbog te prostorne skučenosti neke su teme bile zgusnute, nisu mogle biti jasno prezentirane, a ni povezane. Zbog toga premala je pozornost posvećena Zagrebu 19. st., možda najvažnijem njegovom razdoblju. Međutim, ovaj je postav imao sve glavne legende na dva svjetska jezika, korištena su dva dijaprojektora kako bi se objasnio život u srednjovjekovnom dvojnog gradu ili barokna izgradnja Zagreba u 17. i 18. st. Izdan je i mali vodič po Muzeju s reprodukcijama u boji i preglednim tekstom dr. F. Buntaka tako da se iz njega može sagledati osnovna koncepcija toga postava.

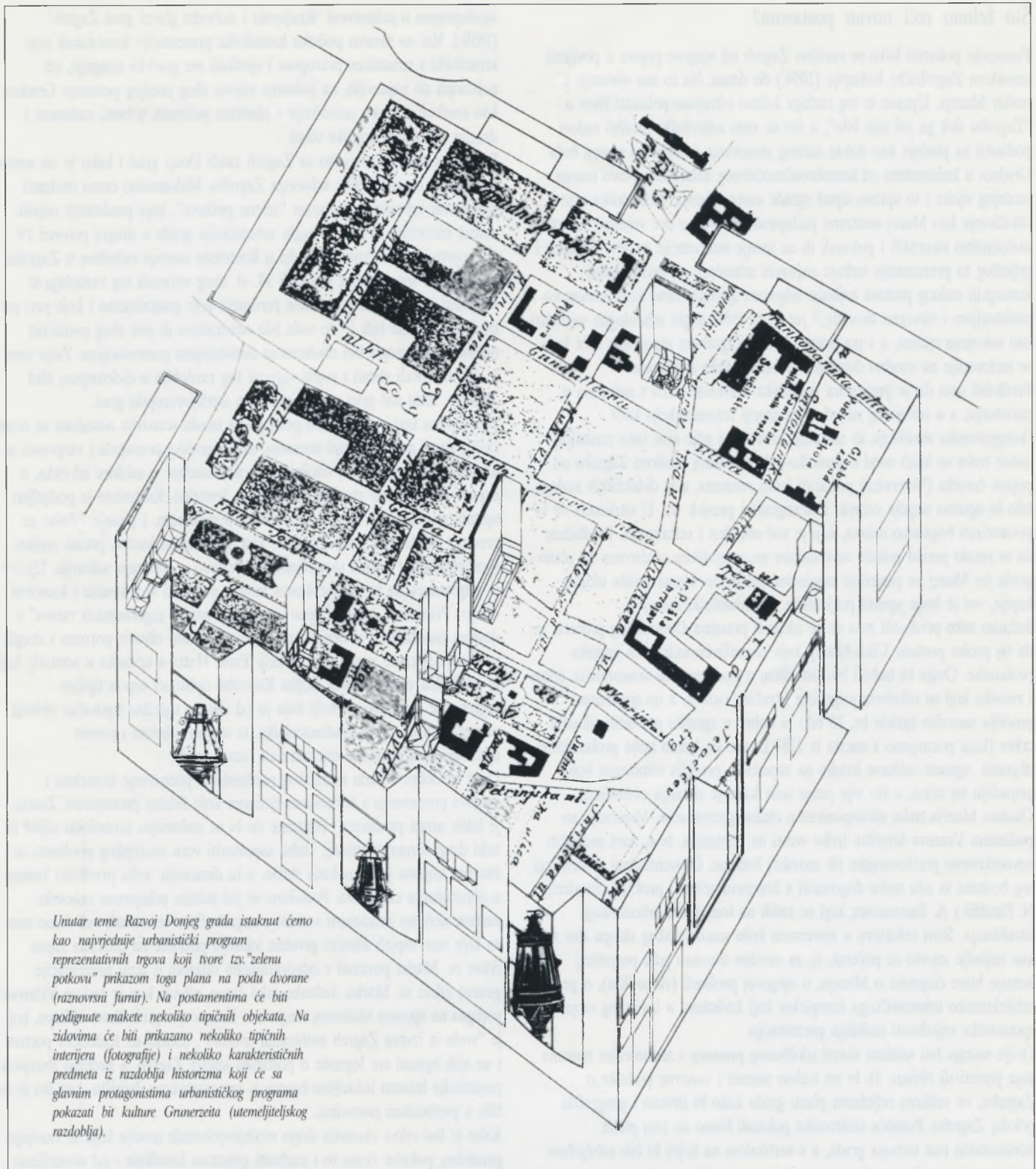
Formuliranje ideje o *novom stalnom postavu* nastupilo je u trenutku stvaranja nove hrvatske države. Oslobođeni stega jednog režima mogli smo sada slobodno razmišljati o načinu na koji prikazati Zagreb kao srednjoeuropsku metropolu, što od nas sada svi očekuju. Trebalo je pronaći i obraditi brojne predmete, koji su bili odloženi u depou, najčešće iz političkih razloga (Zascheov veliki portret bana Jelačića, slike i medaljice koje govore o vjerskom životu u Zagrebu itd.). Intenzivno smo razmišljali na koji način želimo portretirati Zagreb kako bismo zadovoljili izoštrani kriterij struke, a ponajviše potrebu naših brojnih velikih, te posebice malih posjetitelja. Cilj nam je pokazati objektivnu sliku našega grada u čijem će postavu biti ujedinjeni svi zahtjevi: znanstveni, pedagoški i estetski, a uz navedeno Muzej mora biti i doživljajno zanimljiv.

Postav bi trebao biti odraz razvoja svih oblika života i povijesti grada, gdje bi se istaknuli svi bitni momenti koji su taj razvoj pokretali. Kako je

polazište svakoga stalnog postava njegov fundus, trebalo je ponajprije njega analizirati. Postavljeno je pitanje što uraditi s raznim donacijama, koje su u većem dijelu opterećenje za fundus, no moramo ih sa zahvalnošću prihvaćati kao plemenitu gestu rodoljublja. Često se ipak u mnoštvu darovanih predmeta nađe i poneki veoma zanimljiv i dragocjen izložak. Velik problem Muzeja su i nepotpune ostavštine pojedinih značajnih osoba. Što činiti s njima? Njihovim uvrštenjem u stalni postav zakrčili bismo dvorane, a od toga ne bi bilo velike edukativne i doživljajne koristi. Za većinu ličnosti nemamo onih bitnih predmeta koji govore o važnosti te osobe, primjerice, kad se radi o književnicima - Eugenu Tomiću, Ivanu Trnskom, Augustu Šeni - imamo pisane stolove i neke druge obične stvari (kišobran, kalupe za cipele, ležaljku i sl.), ali nemamo ni rukopisa, niti biblioteke koji bi nešto kazivali o književnom djelu ovih hrvatskih književnika. Predložila sam da se te ostavštine izlože u studijskom depou.

Izuzetak čine zbirke Ivana Zajca i Tille Durieux, za koje smo se već ranije odlučili prezentirati ih u cjelini, ali u odvojenom dijelu stalnog postava. Njima će se pridružiti i zbirka dječjih igračaka prof. T. Stahuljaka, koju će on osobno tematski postavljati i izmjenjivati postave u određenim intervalima. Muzej grada Zagreba je nedavno primio i zbirku glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, koja je darovana gradu Zagrebu, a koja će biti postavljena u dvije dvorane kako bi dočarala mjesto negdašnjega prezentiranja. Svojim novim postavom s obnovljenim automatima, mislim da će ova jedinstvena zbirka postati pravom atrakcijom Muzeja kao i našega grada.

Sljedeći problem koji se nameće jest velika i vrijedna zbirka slikanih portreta. Neke od njih svakako ćemo uvrstiti u stalni postav, no oni se u Gradskome muzeju ne izlažu sa standardnom legendom (imenom i prezimenom autora i portretiranoga), njih treba s objašnjenjem smjestiti u kontekst teme, objasniti njihovu ulogu u vremenu uz najvažnije biografske podatke ili neki dokument koji govori o toj ličnosti kako bismo što iscrpnije ilustrirali njegovo značenje. Naravno, ti portreti najčešće imaju i umjetničku vrijednost, no ona je u

ovom slučaju sekundarne važnosti, jer nama je bitan povijesni dokumentarni moment a tek potom umjetnički. S tog stanovišta te portrete u našem Muzeju promatra i posjetitelj. Odnos prema predmetu je u našem Muzeju dijametralno suprotan umjetničkom tipu muzeja. Kod nas je za predmet primarna dokumentarna i kulturno-povijesna vrijednost, a sekundarna je njegova oblikovna i estetska vrijednost.

Što želimo reći novim postavom?

Ponajprije pokazati kako se razvijao Zagreb od njegove pojave u povijesti osnutkom Zagrebačke biskupije (1094.) do danas. Na to nas obvezuje i naslov Muzeja. Upravo iz tog razloga želimo odvojeno pokazati život u "Zagrebu dok ga još nije bilo", a što su nam arheološki istražni radovi podastri na planju kao dokaz stalnog stanovanja i života na platou brda Gradeca u kontinuitetu od kasnobrončanodobnog nalaza do gotovo ranoga srednjeg vijeka i to upravo ispod zgrade našeg Muzeja. Arheološka smo istraživanja kao Muzej svestrano podupirali kao bismo ove vrijedne nalaze maksimalno iskoristili i pokazali ih uz manje intervencije in situ. Scenarij i prijedlog za prezentaciju trebaju napraviti arheolozi, no prema našoj koncepciji stalnog postava najbolje odgovara sjeveroistočno krilo samostana s parlatorijem i sjeverno dvorište,¹³ jer bi se tada mogla arheologija sagledati kao odvojena cjelina, a s povijesnim bismo Zagrebom otpočeli u sobi koja se nadovezuje na uvodnu dvoranu u istočnom krilu samostana.

Predložili smo da se prezentira halštatska i latenska kuća s nalazima u parlatoriju, a u odvojenoj susjednoj prostoriji rekonstrukcija kuće (kompijutorska simulacija ili maketa). U dvorani gdje nisu tako zanimljivi nalazi treba uz kraći uvod o geološko-paleontološkoj prošlosti Zagreba od pojave čovjeka (Veternica) prikazati lentu vremena, a iz didaktičkih razloga bilo bi uputno negdje ostaviti i stratigrafski presjek tla. U vitrinama će se prezentirati bogatstvo nalaza, koji je već obrađen i restauriran. Predlažem da se rimski period pokaže suvremenim muzeografskim sredstvima na planu grada jer Muzej ne posjeduje originalne predmete. Nema smisla izlagati kopije, već je bolje uputiti posjetitelje na Arheološki muzej!

Jednako tako predložili smo da se iskoristi praznina Dvoranskog prečaca, te da taj prolaz postane Ulica-Muzej, koja zanimljivim sadržajem animira prolaznike. Ovdje bi trebali biti ostavljeni u podu temelji samostanske crkve i zvonika koji su otkriveni prigodom istražnih radova, a na sjevernom pročelju susjedne zgrade br. 18 bilo bi dobro u zgrafitu naznačiti siluetu crkve (koju poznajemo s nacrtu iz 1787.), tako da bismo bolje prolaznicima objasnili ugaone oslikane kvadre na zapadnom pročelju samostana koji pripadaju toj crkvi, a što nije jasno sada kada je slikarija obnovljena. Okolinu Muzeja treba ukomponirati u cjelinu prezentacije. Vegetaciju na padinama Vrazova šetališta treba svesti na minimum, te u travi naznačiti novootkrivene prethistorijske (ili avarske) bedeme. O eventualnoj prezentaciji tog bedema in situ treba dogovoriti s konzervatorima i prof. M. Šmalcelj, N. Pandžić i A. Durmanom, koji su radili na tom dijelu arheološkog istraživanja. Stari refektorij u sjevernom krilu samostanskog sklopa čini se kao najbolje mjesto za početak, tj. za uvodnu dvoranu gdje posjetitelj saznaje bitne činjenice o Muzeju, o njegovoj prošlosti (video-film), o genezi arhitektonsko urbanističkoga kompleksa koji koristimo, a koji zbog svoje spomeničke vrijednosti zaslužuje prezentaciju.

Ovdje moraju biti izloženi tlocrti izložbenog prostora s naznačenim temama koje posjetitelj obilazi. Tu bi on trebao saznati i osnovne podatke o Zagrebu, na velikom reljefnom planu grada kako bi shvatio i geografski položaj Zagreba. Pomoću elektronike pokazali bismo na tom planu horizontalno rast samoga grada, a s vertikalom na kojoj bi bili zabilježeni podaci o stanovništvu grada upotpunili bismo tu sliku grada.

Ovdje je svakako i mjesto za kompjutor s mnogo podataka o Zagrebu, njegovim ljudima, demografskim i drugim statističkim podacima, kako bi posjetitelj pri izlazu iz Muzeja još jednom utvrdio gradivo ili, pak, prigodom čekanja i ulaska u stalni postav dobio osnovne informacije o Zagrebu. Stalni postav Muzeja trebao bi biti odraz razvoja svih oblika života u gradu, gdje bismo istaknuli bitne momente koji su pokretali taj razvoj. Želimo naglasiti specifičnost srednjovjekovnoga dvojnoga grada, odvojenost uprave i života, ali i njihovo nužno ispreplitanje, stvaranje modernog Zagreba

ujedinjenjem u jedinstveni "Kraljevski i slobodni glavni grad Zagreb" (1850.). Već na samom početku kronološke prezentacije kombinirali smo kronološki s tematskim pristupom i ujedinili sve gradske insignije, od najstarijih do najnovijih, na jednome mjestu zbog jasnijeg poimanja Gradeca kao zasebne gradske jurisdikcije s vlastitim pečatom, grbom, zastavom i drugim simbolima gradske vlasti.

Prvi put ćemo pokazati što za Zagreb znači Donji grad i kako je on nastao i do danas ostao središte urbanoga Zagreba. Maksimalno ćemo istaknuti jedinstveni urbanistički program "zelene potkove", koja predstavlja najviši domet historizma u nas, te naglu urbanizaciju grada u drugoj polovici 19. st., pojavu prvih radničkih naselja u kontekstu razvoja radništva u Zagrebu itd. Najveći smo prostor posvetili 19. st. zbog važnosti tog razdoblja u biografiji Zagreba, zbog mnoštva predmeta koje posjedujemo i koje prvi put izlažemo. Većina njih je do sada bila neistražena ili pak zbog političkih okolnosti nije mogla biti obuhvaćena dosadašnjom prezentacijom. Želja nam je da posjetitelj shvati i osjeti važnost tog razdoblja u cjelokupnoj slici Zagreba, kada naš grad postaje moderan srednjoeuropski grad.

U sinopsisu koji je služio kao podloga za izradu scenarija navedene su teme (1-43) kao i neki elementi scenarija, muzeografska pomagala i eksponati u natuknicama, kako bi taj sinopsis inspirirao kustose u odabiru izložaka, a napose je naglašeno stavljanje izložaka u kontekst. Kustosima je podijeljen upitnik na kojem je, uz glavne podatke o predmetu, i pitanje "Zašto se predmet predlaže u stalni postav". Tim je pitanjem kustos, prema svojim sposobnostima i načinu razmišljanja, sudjelovao u kreiranju scenarija. Upravo je odgovorom na to pitanje kustos mogao pokazati svoj stručni i kreativni domet. Primjerice, tema "Uspon građanstva nakon napoleonskih ratova" s desetak natuknica u sinopsisu razvila se tek nakon obrade portreta i drugih predmeta poznate zagrebačke obitelji Pavla Hatzsa s upitnika u scenarij, koji je predložila viša kustosica Željka Kolveshi, opisujući uspon tipične zagrebačke građanske obitelji koja je od statusa ugledne trgovačke obitelji napredovala do ranga gradonačelnika, te svojim udjelom i javnim djelovanjem neposredno utjecala i na razvoj grada.

Uvjet za dobru obradu muzejskog predmeta je poznavanje konteksta i njegova povezivanja s tematskom cjelinom koju želimo prezentirati. Znatno je lakše nizati predmete i činjenice da bi se zadovoljio kronološki slijed ili neki drugi formalni kriterij. Treba uspostaviti vezu muzejskog predmeta sa životom kojemu je on nekada služio, a tu dimenziju treba predložiti kustos u obrazloženju eksponata. Poslužimo se još jednim primjerom: cehovske zastave nećemo prikazivati u temi o zagrebačkim cehovima, već ćemo one za koje smo uspjeli istražiti prvotnu lokaciju pohrane na oltarima župne crkve sv. Marka povezati s odgovarajućim oltarom u temi prezentacije geneze crkve sv. Marka. Jednako tako ćemo zdenac koji je biskup Vrhovac podigao na spomen blaženom Augustinu Kažotiću, zagrebačkom biskupu, koji je "vodu iz izvora Zagreb molitvama izmolio", izložiti uz Kažotićev portret i uz njih ispisati sve legende o postanku imena Zagreb, a nećemo zbnjivati posjetitelja lažnom lokacijom bunara u samostanskom dvorištu, kao što je to bilo u prethodnim postavima.

Kako je baš crkva okosnica dvaju srednjovjekovnih naselja koja se razvijaju paralelno, pokušat ćemo to i naglasiti genezom katedrale - od utemeljenja do Bolléove obnove - s jedne strane, i pokušajem uspostavljanja župne crkve sv. Marka s baroknim oltarima i cehovskim zastavama kao simbolom života obrtničkog naselja Gradeca. Album zagrebačkog fotografa Ljudevita Schwoissera "Uspomene na Zagreb" nećemo izložiti uz razvoj fotografije, jer je za naš Muzej bitnije da je taj album autentičan izložak s Prve gospodarske izložbe održane 1864. godine u Zagrebu. Stoga ćemo ga pokazati u temi o velikim gospodarskim izložbama.

Zbog našeg osnovnog cilja to je povezivanje i misaono ispreplitanje predmeta i teme - morali smo ponegdje odustati od uobičajenoga

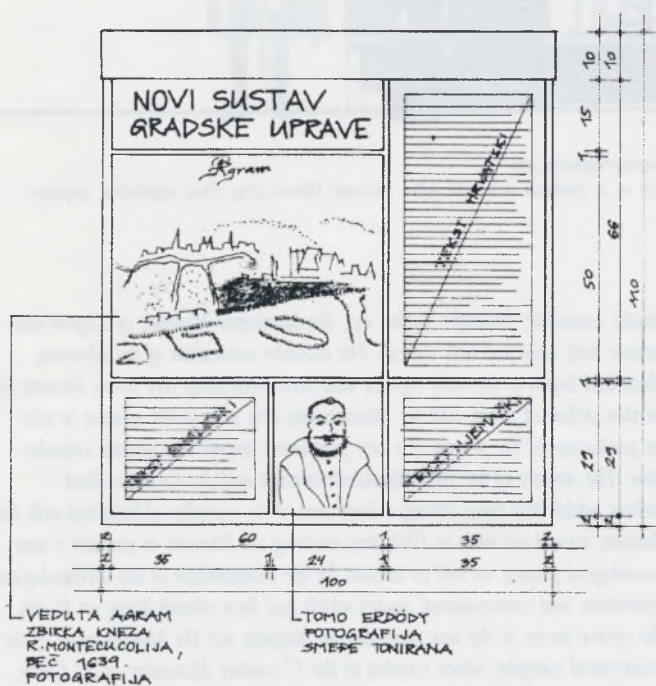
kronološkog slijeda. Stoga smo neke teme obuhvatili u cjelini radi lakšeg praćenja.

Nastojali smo, gdje god je to bilo moguće, povijesnost teme upotpuniti autentičnim dokumentom, uvijek misleći na Zagreb.

Određene teme obrađujemo u karakterističnim razdobljima, primjerice, o vjerskom životu u Zagrebu govorimo u 17. i 18. st., kada je vjera najaktivnije sudjelovala u cjelokupnom kulturološkom razvoju Zagreba, i to osnivanjem novih crkvenih redova. U toj smo temi posebice istaknuli štovanje Blažene Djevice Marije u Zagrebu i bližoj okolini, što potvrđujemo pokazivanjem Marijanskih svetišta, slika i sličica, medaljica i krunica, što sve govori o velikoj prisutnosti toga kulta u Zagrebu.

Predaleko bi nas odvelo daljnje tumačenje pojedinih tema. Stoga će takav prikaz uslijediti tek nakon realizacije stalnog postava.

Ovdje još želim skrenuti pozornost na važnost legende koju smo naglasili u sinopsisu, one su u našem Muzeju važne jer dopunjuju i objašnjavaju kontekst zbivanja. Legende trebaju biti jasne i čitke. Uvijek trebamo imati na umu činjenicu da muzej ne služi samo stručnjacima, nego je u prvom redu namijenjen širokoj publici da se što bolje upozna sa svestranim razvitakom Zagreba.

Prijedlog za glavnu legendu

Dokumentacija: Muzej grada Zagreba

Predložili smo tri vrste legendi:

1) Opća legenda s naslovom teme, koja objašnjava tematsku cjelinu i koja će biti prevedena na engleski i njemački jezik. Velika je po formatu i na njoj se uvijek pojavljuje reprodukcija neke bitne slike grada, grafikon ili predmet koji ne posjedujemo u originalu, a koji objašnjava temu.

2) Kraća legenda za podtemu, ako postoji, koja se mora razlikovati od glavne formatom i bojom.

3) Predmetna legenda.

Nadalje smo razmišljali o važnoj ulozi boje u našem postavu, kojom posjetitelj treba odmah raspoznati odvojenost dvaju naselja (Kaptol i Gradec), jednako kao što treba nakon 1850. godine prepoznati bojom da su se dva odvojena grada tada ujedinila u jedinstveni grad Zagreb.

Zbog specifičnosti zadaće i jedinstvene ideje jedna je osoba¹⁴ predložila koncepciju i sinopsis kao prvi stupanj u nastajanju stalnog postava. Sinopsis u kojem su formulirane 43 teme služio je kao podloga za izradu scenarija, odnosno obradu i izbor građe o kojem smo učestalo raspravljali i izoštavali ideje na stručnom kolegiju.¹⁵ Nastajao je tako scenarij; izabrani su predmeti, koji su obrađeni na upitnicima s fotografijama na poledini, skiciran je tekst za glavne legende i objašnjenja tema, prijedlozi za neka muzeografska pomagala itd. Sav taj dokumentarni materijal uvezan je u 43 fascikla, i to po temama, kako bi dizajner dobio što potpuniju informaciju za realizaciju projekta novoga stalnog postava.

Taj golemi posao u kojem su sudjelovali svi kustosi Muzeja ostat će kao trajna dokumentacija o izradi scenarija stalnog postava za budućnost, a ujedno imamo već pripremljeni materijal za veliki stručni katalog s kompletnom obradom više od 2000 predmeta, koji bi svakako trebao pratiti ovaj postav. U katalogu bismo iznijeli sve podatke o predmetima koje smo istražili kao i dileme, kojih je, naravno, bilo, a koje ostaju za raspravu upravo u takvom stručnom katalogu.

Dogovoreno je da arhitekt Željko Kovačić, već od prije suradnik pri postavu izložaba u Muzeju grada Zagreba, bude dizajner postava, da oblikuje prostor sve od vitrine do oblikovanja legendi i drugih muzeografskih pomagala.

Slijedili su sada brojni razgovori s dizajnerom, kustosima, restauratorima i drugim specialistima kako bismo što bolje povezali predmete i teme s prostornom dispozicijom objekta koji je značajan spomenik kulture i kojem smo podredili naše kretanje i oblikovanje stalnog postava. To je ujedno bila naša najteža zadaća, koja je bila posebice delikatna za projektanta kojeg je zadatak bio pomiriti konzervatorski i muzeološki stav kao i stvoriti jasnu sliku tematske zadane cjeline, a usporedno upozoriti na sačuvane arhitektonske detalje zgrade koju s poštovanjem baštinimo.

Sačuvani arhitektonski detalji (pod, ložišta, vrata itd.) bit će označeni legendom koja će se razlikovati od stalne predmetne legende.

U stvaranju i oblikovanju stalnog postava najvažnija je permanentna suradnja kustosa s dizajnerom kako bi se do kraja razjasnile sve dileme te realizirao što bolji postav. S arhitektom Kovačićem vodili smo brojne razgovore, on je predlagao i skicirao rješenja, bilo je, naravno, i razmimoilaženja kao i kreativnih nesuglasja, koje smo uglavnom kompromisno rješavali. Mislim da smo zajedničkim snagama zamislili dobar postav držeći se maksime da oblikovanje i inscenacija budu strogo u funkciji predmeta, odnosno postava. Kako je svaki stalni postav ogledalo stručne i znanstvene razine kustosa i drugih stručnih suradnika, ostavljam drugima da o tome prosude nakon otvorenja stalnog postava.

¹⁴Zdenko Kuzmić, prof. Muzej u novom rahu, *Informatica Museologica* 1/2, 1989. isti: *Obnova Muzeja grada Zagreba*, *Informatica Museologica* 1/2, 1990.

¹⁵Taj zadatak sam preuzela kao v.d. ravnateljica MGZ-a koju dužnost sam obavljala od ožujka 1991. do ožujka 1992.

¹⁶Arheološka istraživanja vodi prof. Marija Šmalcelj i Zavod za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Izvještaj o rezultatima konzervatorskih istraživanja u Opatičkoj 20 sastavio je prof. Silvije Novak uz arhitektonsku dokumentaciju Alme Orčić, iz Restauratorskog zavoda Hrvatske.

¹⁷Zahvaljujem mr. Branki Šulc, ravnateljici MDC-a, koja mi je dala korisne savjete i stručnu literaturu koju sam konzultirala kako bi izradila što bolji muzeološki program.

¹⁸ Vrlo instruktivno teoretski razmatra nastajanje stalnog postava Ivo Maroević, *Uvod u muzeologiju*, Zagreb, 1993., str. 223-232.

¹⁹Dr. Franjo Buntak, *Pedestet godina MGZ*, Iz starog i novog Zagreba, sv. I., str. 10-12

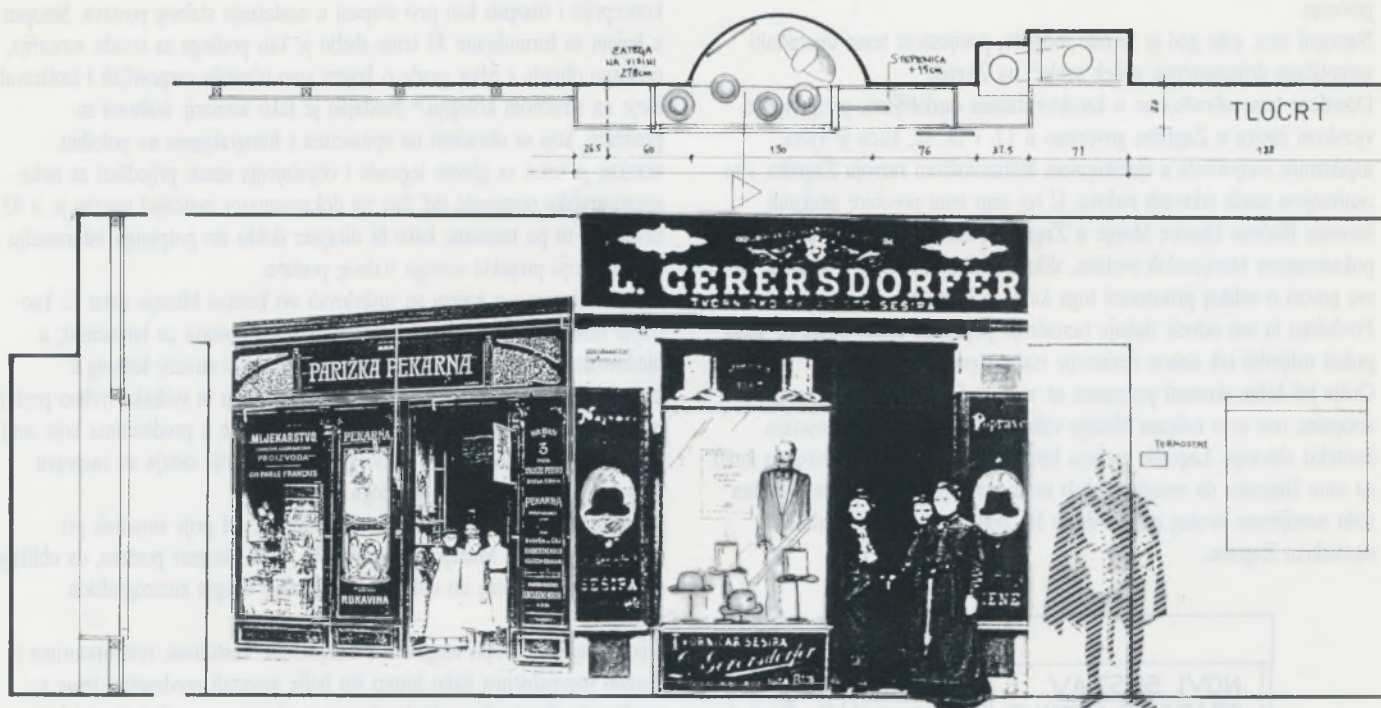
²⁰Više o postavu u članku dr. Buntaka iz bilj. 5, str. 13-15

²¹Izložba je bila postavljena u Umjetničkom paviljonu (nazemlje i visoko prizemlje), palači JAZU, Kraljevskoj sveučilišnoj biblioteci, Učiteljskom domu i foyeru HNK. Izložbeni odbor je uspio ovu ovu prvu našu veliku kulturološku izložbu ostvariti uz dva kataloga.

²²Duro Szabo, *Muzej grada Zagreba*, *Gradski vjesnik*, 1930. br. 6, 7 i 8, opširno opisuje postav i donosi fotografije.

²³Dr. Franjo Buntak, *Muzej grada Zagreba nekad i danas*, časopis *Muzeji*, Zagreb, 1953., br. 8, str. 20-21.

U hodniku na prvom katu pokušali smo rekonstruirati "Život u Ilici" krajem 19. stoljeća, kada ona postaje trgovačka city.

Pomoću velikih povećanja uredili bi "izloge" pojedinih trgovina s originalnim muzejskim predmetima koji su se prodavali u trgovini šesira Ljudevita Gerersdorfera, Prvoj zagrebačkoj umjetno-obrtnoj dvorani M. Druckera ili papirnatoj galanteriji Julija Hulina i drugih.

Dokumentacija: Muzej grada Zagreba

¹¹Tihomil Stahuljak, *Crtica o Krešimiru Filiću, Godišnjak gradskog muzeja, Varaždin, 1981.*, br. 6, str. 147.

¹²Dr. Franjo Buntak, *Muzeji, Zagreb, 1953.*, br. 8, str. 2228.

¹³Taj prostor nije obuhvaćen sadašnjom obnovom, on je predviđen za nju tek nakon završetka građevinskih radova na glavnom dijelu samostana (klastar), pa ima još vremena za izradu scenarija. Najvažnije je ovdje domisliti na koji način konzervirati zemljani sloj i drvo te kako nalaz prezentirati da bude jasan publici.

¹⁴Koncepciju i sinopsis predložila je Nada Premerl u jesen 1993. Na scenariju su radili Željka Kohveshi, viša kustosica, Nada Premerl, muzejska savjetnica, Ivan Ružić, kustos, Slavko Šterk, muzejski savjetnik. Uz navedene kustose predmete su obrađivali i dr. Agneza Szabo, muzejska savjetnica, Zdenko Kuzmić, muzejski savjetnik, Željmir Škobeme, viši kustos, Vjeročka Rukavina, kustos, Branko Čeran, kustos. Projekt obnove muzeja i stalnog postava vodi ravnatelj Vinko Ivić.

¹⁵Pridržavali smo se uobičajene "postupnosti u kreiranju stalnog postava" od ideje do realizacije kako je to zorno prikazao dr. Ivo Maroević u shemi objavljenj u knjizi nav. pod bilj. 4. na strani 228.

Primljeno: 24. 05. 1995.

SUMMARY

From the Concept to the Project of the New Permanent Display of the Municipal Museum of Zagreb

by Nada Premerl

Being an institution which has been devoted for almost 90 years to the acquisition, conservation, study, exhibition, and interpretation of objects related to every aspect of the past and present of Zagreb - political, urbanistic, communal,

artistic, economic, scientific, social, etc., the Municipal Museum of Zagreb has become truly identified with the city. The extensive renovation of the Museum, which had begun in the early eighties, had been progressing very slowly because of the slow inflow of funds, and the Museum was able only in the nineties to take the production of the project of a new permanent display into serious consideration. The Archive of the Geodetic Administration and the Croatian State Archive, which had been sharing a large part of the complex of buildings with the Museum, moved out early in 1991, thus enabling the Museum to produce a new museological project, as well as to plan for the continuation of the archaeological excavations and conservational studies which had been already going on its site. The central factor in the new museological program was the historic value of the architectural complex, which consists of the 17 century Monastery of St. Claire, the Observatory, which is located in the tower originally constructed in the 13 century and repeatedly reconstructed down to the 19 century, the 17 century Granary and the early 19 century school designed by the architect Felbinger. The program also includes the recommendations for the location of the main themes under the project of the new permanent display.

Ms. Premerl proposed the concept and the synopsis, which she considered to be only the first stage in the process of the production of the new permanent display because of the specificity of the task as well as of the desire to present the project in full. The 43 themes had been identified under the synopsis, and it was later used by curators as the groundwork in the production of the scenario of permanent display. The most important factor in the process of modeling the new Museum was the collaboration of curators and designers, although the whole project called for the interdisciplinary cooperation of many other outside associates. The author concludes that the new permanent display of the Municipal Museum mirrors the high level of the professional standards of its curators, and calls upon the others to evaluate it once the new permanent display opens to the public.